Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Кафедра суспільних дисциплін

07-03-243

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних завдань з навчальної дисципліни
«Соціологія та політологія»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалавського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Психологія»
спеціальності 053 «Психологія» денної форми навчання

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Рекомендовано науково-методичною
радою з якості ННІЕМ
Протокол № 1
від 10.10. 2019 р.

Рівне – 2019

Національний університет водного господарства та природокористування

Методичні вказівки до практичних занять з навчальної дисципліни «Соціологія та політологія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалавського) рівня за освітньо-професійною програмою «Психологія» спеціальності 053 «Психологія» денної форми навчання [Електронне видання] / Сталовєрова Г. В. – Рівне : НУВГП, 2019. – 36 с.

Укладач: Сталовєрова Г. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін.

Відповідальний за випуск: Олексін Ю. П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін.

Керівник групи забезпечення
спеціальності Оксентюк Н. В.

Національний університет водного господарства та природокористування

© Г. В. Сталовєрова, 2019
© НУВГП, 2019

Національний університет водного господарства та природокористування

Мета і завдання вивчення дисципліни

Методичні вказівки навчальної дисципліни «Соціологія та політологія» укладено згідно з вимогами системи організації навчання на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів відповідно до навчального плану для спеціальності «Психологія» денної та заочної форми навчання.

Міждисциплінарні зв'язки. Дисципліни, що передують вивченню зазначеної дисципліни: Історія України, Культурологія. Дисципліни, що читаються супутньо із зазначеною дисципліною: Філософія, Політична психологія.

Вимоги до знань та умінь визначаються галузевими стандартами вищої освіти України.

Мета навчальної дисципліни «Соціологія та політологія» – поєднання двох навчальних дисциплін з метою формування цілісної, логічної, послідовної системи знань про суспільство та політику як суспільне явище і соціальний феномен. Оволодіння майбутніми фахівцями знаннями основ соціології та політології є необхідною складовою їх загально-професійної освіти.

Предметом «Соціології та політології» є вивчення об'єктивних закономірностей світового соціально-політичного процесу, соціально-політичних відносин в окремих країнах і групах держав; відносини між класами, державами, націями, де головне завдання полягає в тому, щоб утримати, зберегти або завоювати владу; способи управління соціально-політичними процесами.

Згідно з вимогами державних стандартів щодо вищої освіти, студент, вивчаючи дисципліну «Соціологія та політологія», повинен

знати:

– історію розвитку соціології та політичної науки та становлення їх як навчальних дисциплін;

– зміст взаємодії політики з іншими сфера суспільного життя та з науковими дисциплінами;

– сутність, ознаки, основні критерії класифікації політичної влади;

– принципи розвитку та функціонування політичних систем світу;

– особливості становлення та модернізації політичної системи сучасної України;

– орієнтуватися у різного типу політичних режимів, визначати їхні параметри та ознаки;

- становлення багатопартійності та основи виборчих систем;
- отримати чітке уявлення про суспільство, його структуру, місце і роль людини в ньому;
- основні принципи побудови програми соціологічного дослідження;

уміти:

– володіти основними категоріями політичних знань та застосовувати їх при виконанні теоретичних і практичних завдань;

– працювати із літературою, оволодіння мистецтвом викладу думки, розвивають навички самостійного дослідження;

– розглядати класифікацію суб'єктів політики, що дозволить окреслити місце і роль того чи іншого суб'єкта політики та його готовність і можливість впливати на політичні процеси;

– засвоїти методологію вивчення діяльності і розвитку політичних систем і політичних процесів;

– вміти орієнтуватися в основних світових політичних школах, концепціях і напрямах розвитку політології, мати уявлення про сутність політичного життя, політичних відносин і процесів;

– формувати і відстоювати власну політичну позицію, чітко усвідомлювати свої громадянські права, свободи і обов'язки, аргументовано відстоювати принципи демократії, правової держави, громадянського суспільства;

- пояснити, що таке особистість, характеризувати основні фактори, які формують особистість у процесі соціалізації;
- визначити поняття соціального статусу та соціальної ролі індивіда, мати уявлення про процес рольового конфлікту;
- описати механізм соціальних відхилень, девіантної поведінки та соціального контролю.

Модуль 1.

Змістовий модуль 1. Політологія як соціальне явище

Тема 1. Політологія як система знань про науку

Зміст, структура, суб'єкти та основні функції політики. Взаємодія політики з іншими сферами суспільного буття. Політологія як наука та навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет, методи, категорії політології. Основні функції політології. Взаємозв'язок політології з іншими науками. Класифікація політики.

Основні поняття теми: політика, політологія, категорії політології, функції політології, методи політології.

Тема 2. Політична влада: сутність, види, ресурси

Сутність та види влади: політична, економічна, соціальна, патріархальна. Характеристика політичної влади. Ознаки та особливості політичної влади. Форми влади. Ресурси влади та їх класифікація. Поняття й ознаки легітимності влади. Типи легітимності влади. Способи легітимації влади в сучасній Україні.

Основні поняття теми: політична влада, форми влади, ресурси влади, легітимність.

Тема 3. Політична система суспільства. Політичні режими

Поняття, структура та механізми функціонування політичної системи суспільства. Підходи до моделювання політичних систем. Основні типології політичних систем. Політична система України.

Поняття та структура політичного режиму. Типологія політичних режимів. Тоталітаризм як політичний режим. Авторитаризм як політичний режим. Демократичний політичний режим. Демократія в політичному житті сучасного суспільства. Переваги існування громадського суспільства в державі. Соціальна демократія.

Національний університет водного господарства та природокористування

Форми і методи прийняття політичних рішень: авторитарний, демократичний.

Основні поняття теми: політична система суспільства, типи політичних систем, структура політичної системи, політичні режими, типи політичних режимів.

Тема 4. Держава в політичній системі суспільства

Держава – головний інститут політичної системи. Суть, ознаки, функції та форми держави. Історичні типи держави. Основні концепції походження держави. Форми держави. Державне правління, державний устрій, державний режим. Монархії та республіки.

Організація державної влади в Україні. Суть та основні ознаки правової держави. Громадянське суспільство. Структура громадянського суспільства. Перспективи формування правової держави в Україні. Соціальна держава.

Основні поняття теми: держава, форми держави, типи держави, монархія, республіка, громадянське суспільство, правова держава, соціальна держава.

Тема 5. Політичні партії. Вибори та виборчі системи

Сутність, ґенеза і функції політичних партій. Етапи історичного розвитку партій. Типологія політичних партій: однопартійні, багатопартійні. Поняття партійної системи. Типи партійних систем. Роль партійної системи в функціонуванні політичної влади.

Основні типи виборчих систем: пропорційна, мажоритарна, змішана. Взаємозв'язок форм правління, партійних і виборчих систем.

Партійна і виборча система в Україні. Політичні партії України.

Основні поняття теми: політичні партії, партійні системи, вибори, пропорційна, мажоритарна, змішана виборчі системи.

Модуль 2.

Змістовий модуль 2. Спеціальні та галузеві теорії соціологія

Тема 7. Соціологія як наука

Об'єкт і предмет вивчення соціології. Соціальна спільність, соціальний інститут та соціальна організація. Структура соціології. Категорії, методи соціології. Основні закони та функції соціологічної науки. Мікро- та мікросоціологія. Місце соціології в системі суспільних науки.

Предмет і становлення соціології управління: відмінність і взаємозв'язок предметів дослідження.

Основні поняття теми: соціологія, соціальні спільноти, соціальні інститути, соціальні відносини, емпірична соціологія, теоретична соціологія.

Тема 8. Соціальна структура суспільства

Поняття соціальної структури суспільства та її основні елементи. Соціально-класова структура суспільства, тенденції змін у пострадянському періоді. Соціально-етнічна структура суспільства. Соціально-демографічна структура суспільства. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність.

Національний університет водного господарства та природокористування

Динаміка соціальної структури українського суспільства періоду реформи 90-х років. Сучасна картина соціальної структури українського суспільства.

Основні поняття теми: соціальна структура суспільства, теорія класів, теорія соціальної стратифікації, теорія соціальної мобільності, теорія еліти, теорія середнього класу.

Тема 9. Соціологія молоді та сім'ї

Соціологія молоді як спеціальна соціологічна теорія. Соціологія молоді як складова державної молодіжної політики. Основні поняття і категорії соціології молоді. Сутність молоді та її основна соціальна якість. Соціальні характеристики молоді, її особливості та специфічні риси. Молодіжні проблеми та їх зміст. Місце молоді в соціальній структурі суспільства.

Державна молодіжна політика в Україні: складові та напрямки.

Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група. Специфіка соціологічного вивчення сім'ї. основні категорії соціологічного дослідження сім'ї, умови життя, структура шлюбу (нуклеарна і розширена сім'я; моногамія і полігамія; патріархальні а матріархальні родини тощо). Соціальні та індивідуальні функції сім'ї. Основні підходи до вивчення сім'ї в соціологічній думці: структурно-функціоналістський, інтеракціоністський, інституціональний тощо. Сучасна сім'я в Україні: стан, тенденції розвитку, перспективи.

Основні поняття теми: соціологія молоді, соціологія сім'ї, нуклеарна і розширена сім'я, патріархат, матріархат, моногамія, полігамія, полігінія, поліандрія.

Тема 10. Методика та техніка соціологічних досліджень

Підготовка до проведення конкретно-соціологічного дослідження та його етапи. Розробка програми конкретно-соціологічного дослідження. Розрахунок і обґрунтування вибірки. Основні методи конкретно-соціологічного дослідження. Основні комп'ютерні програми обробки первинної соціологічної інформації. Стратегічний і робочий плани конкретно-соціологічного досліджень.

Основні поняття теми: соціологічні дослідження, робочий план конкретно-соціологічного дослідження, стратегічний план конкретно-соціологічного дослідження, соціальне дослідження.

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Політологія як система знань про науку	2	2
2.	Політична влада: сутність, види, ресурси	2	-
3.	Політична система суспільства.	2	-

4.	Політичні режими.	2	-
5.	Держава в політичній системі суспільства	2	2
6.	Політичні партії.	2	2
7.	Соціологія як наука	2	-
8.	Соціальна структура суспільства	2	2
9.	Соціологія молоді та сім'ї	2	- 2
10.	Методика та техніка соціологічних досліджень	2	
	Разом	20	10

Тема 1. Предмет і методи політології

План

1. Політика як суспільне явище. Місце і роль політики в системі суспільних відносин.
2. Об'єкт і предмет політології.
3. Основні категорії, методи і функції політології.
4. Місце політології в системі наук про суспільство.

Теми рефератів:

- Макс Вебер про політику як покликання і професію.
- Взаємодія політики і економіки.
- Історичні передумови появи українського державознавства.

Питання для дискусії:

1. Найбільш суттєве в політиці – це питання про державну владу. Але чи можна всі політичні відносини зводити до влади?
2. В чому проявляється взаємозв'язок і відмінність між економікою і політикою?
3. В чому суть політизації суспільного життя, які її причини в Україні?
4. Як Ви вважаєте, чи впливає політика на професійну діяльність людини? Аргументуйте свою відповідь.
5. Мислителі античності вважали, що політична наука вивчає державу. Сучасні політологи як предмет політології вивчають владу. Як Ви думаєте, чим обумовлена різниця у розумінні предмета політології мислителями минулого і сучасності?

6. Політику визначають як мистецтво можливого. Чи означає це, що політологія як наука, не може дати об'єктивного знання про політичні явища, які постійно змінюються і пов'язані з інтересами людей?

7. Ознайомтеся з роботою М. Вебера «Політика як покликання та професія». Що вона дає дослідникам для розуміння суті політики та політичної роботи?

8. Знайдіть в Інтернені основні спеціалізовані політологічні сайти. Ознайомтеся з ними. Яку інформацію можна знайти в них для тлумачення політичних відносин, політичного життя суспільства?

Національний університет водного господарства та природокористування

Завдання для самостійної роботи:

1. Складіть схему: Політологія як наука і як навчальна дисципліна.
2. Які з функцій політології є найбільш важливими для сучасного українського суспільства і чому?
3. Виберіть та проаналізуйте різноманітні визначення політики та політології. Яке з них, на ваш погляд, найбільш вдале. Аргументуйте свій вибір.

Методичні рекомендації:

Готуючись до першого питання, студент має усвідомити, що політична наука тісно пов'язана з політикою, витікає з неї, так чи інакше аналізує різні аспекти політичного життя. Термін „політика" походить від давньогрецького polis (місто-держава) та його похідних politike (мистецтво управління державою), politeia (конституція). Ці поняття вказують на державу як на одну з центральних категорій політики, а точніше – політичної науки, і як такі вони беруть свій початок від Платона та Аристотеля, які політику тісно пов'язували з державою. Студент має усвідомити, що політика виступає як визначне культурно-історичне явище.

Розгляд другого питання необхідно розпочати з того, що об'єктом політології виступає політичне життя суспільства, його прояви, тенденції і закономірності.

Аналізуючи категорії політології студенту насамперед слід уяснити сутність таких категорій: політична влада, держава, політичні відносини, політична система, політичні інтереси, політична свідомість, політична культура, політична боротьба, політичне управління.

При вивченні четвертого питання студент має з'ясувати, що політична наука розвивається в тісній взаємодії з іншими соціальними науками – філософією, соціологією, історією, правом. Останні об'єднує загальний об'єкт дослідження – політичне життя суспільства в усій багатоманітності його конкретних проявів.

Література: основна [1-5]; додаткова [10].

Тема 2. Політична влада

План

1. Влада як соціальний феномен. Ресурси влади. Класифікація влади.
2. Основні концепції влади.
3. Сутність політичної влади, її структура і функції.
4. Проблема розподілу влад і поняття легітимності політичної влади.

Теми рефератів:

- Проблеми демократизації влади в Україні на сучасному етапі.
- Природа влади у сім'ї, соціальній групі, державі: порівняйте.
- Макс Вебер про легітимність влади.

Питання для дискусії:

1. Чи може політична влада бути нелегітимною?
2. Чи можливе існування суспільства без влади?
3. Який ресурс влади Ви використовуєте для впливу на інших? Які ресурси влади використовують для впливу на Вас ваші батьки, викладачі тощо?
4. Як Ви вважаєте, які ресурси використовує сучасний політичний режим в Україні?

Національний університет водного господарства та природокористування

5. Як змінювався тип легітимності влади в історії України?
6. Які особливості влади в Україні (структура, організація, засоби)?
7. Поясніть, яка роль знань у структурі (засобах) влади.
8. Заповніть таблицю «Концепції влади»

Концепції влади	Характеристика
Телеологічна	
Біхевіористська	
Психологічна	
Системна	
Структурно-функціональна	
Реляціоністська	

9. Відомо, що влада базується на авторитеті, примушенні, прямому насильстві... Чи можете Ви доповнити цей список?
10. Чи завжди легітимна влада буває ефективною, тобто оперативно та успішно вирішує проблеми, що назріли у суспільстві? Наведіть приклади неспівпадання легітимності та ефективності влади.
11. Визначте масштаб та об'єм повноваженнь трьох рівней влади:
а)макрорівня; б)мікрорівня; в) мегарівня.
12. Якою мірою нові інформаційні технології впливають на зміни характеру, природи влади, а також засобів її здійснення?
13. Чим відрізняється державна влада в України від державної влади, наприклад, Росії, США, Німеччини?
14. Для підтримки правопорядку влада часто використовує примушення. Як використання примушення співпадає з її легітимністю?

Завдання для самостійної роботи:

1. Спираючись на наукові публікації та Конституцію України, проаналізуйте систему та сучасний стан політичної влади в Україні.
2. Поясніть ваше розуміння механізмів функціонування політичної влади у суспільстві.

Методичні рекомендації:

При підготовці до семінарського заняття студенти повинні опрацювати та законспектувати основний теоретичний матеріал до даної теми, що включає розкриття таких питань: сутність політичної влади, її структура, функції, ресурси, проблеми її легітимності, політичний режим, його сутність та типологія.

Потрібно запам'ятати визначення запропонованих понять, ключовими серед яких є політична влада, державна влада, принципи влади, інституціоналізація влади.

При підготовці рефератів необхідно використати матеріал поданої нижче літератури, що містить у собі підручники, наукові статті та монографії, науково-пізнавальні твори.

Для самостійної роботи пропонується на основі теоретичних знань про владу, проаналізувати політичну владу в Україні, пояснити механізм функціонування політичної влади у суспільстві.

Орієнтуючись на запитання для дискусії, студенти повинні розробити систему доказів для відстоювання власної позиції щодо необхідності існування влади, її легітимності-нелегітимності, причин появи криз політичної влади, та аналітичної розробки програми їх подолання за різних умов.

Література: основна [1-5]; додаткова [10-11].

Національний університет
та природокористування

Тема 3. Політична система суспільства

План

1. Сутність та структура політичної системи.
2. Функції політичних систем.
3. Типологія політичних систем.
4. Основні напрями, особливості та проблеми розвитку політичної системи України.

Теми рефератів:

- Систематичний аналіз та його роль у становленні теорії політичних систем суспільства.
- Порівняльний аналіз функціонування політичних систем (на прикладі України та Росії).
- Теорії політичної системи Д. Істона і Г. Алмонда.
- Політична система України (за змінами до Конституції).

Питання для дискусії:

1. Що визначає тип політичної системи суспільства?
2. Які фактори, на вашу думку, справляють більший вплив на механізм функціонування політичної системи: внутрішні (економічні, соціальні, духовно-моральні) чи зовнішні (міжнародні, географічні та ін.)? Аргументуйте відповідь.
3. Від чого залежить стабільність політичної системи?
4. Як відомо до політичної системи входять держава і політичні партії. Як співвідносяться їх місце і роль у політичній системі? Кому належить провідна роль: державі чи політичним партіям? Проілюструйте відповідь на прикладі окремих політичних систем.
5. Як впливає бюрократія на функціонування політичної системи суспільства?
6. Чи відповідають процеси формування і розвитку політичної системи України в умовах самостійності „міжнародним стандартам”? Аргументуйте відповідь.
7. Яке місце посідає церква в державі і як вона впливає на функціонування політичної системи?
8. Які функції політичної системи України є найнерозвинутішими і що зумовлює політичну і соціальну напруженість у суспільстві?
9. Політична система має фукнції «входу» та «виходу». Назвіть їх. Розподіліть ці функції за відповідними розділами таблиці

Функції «входу»	Функції «виходу»
1....	1...
2...	2....
3...	3....

10. Опишіть механізм функціонування політичної системи.
11. Подумайте та визначте, що об’єднує політичні системи а) Великої Британії, Швеції, Норвегії, Данії, Бельгії, Іспанії; б) Саудівської Аравії, Бахрейна, Кувейта, Йорданії, Марроко. До якого типу політичних систем їх можна віднести?

Завдання для самостійної роботи:

1. Складіть схему політичної системи, окресліть її структуру та механізми функціонування.

Національний університет водного господарства та природокористування

2. З'ясуйте основні стабілізуючі фактори функціонування політичної системи.
3. Визначте особливості реформування політичної системи України в умовах самостійної держави.
4. Здійсніть порівняльний аналіз політичної системи за проектом Конституції П. Орлика та Української Народної Республіки.
5. З'ясуйте взаємозалежність проблем розвитку, модернізації, реформування та трансформації політичних систем?

Методичні рекомендації:

Розпочавши вивчення першого питання, треба мати на увазі, що політична система суспільства – одна з найскладніших категорій політології. Спочатку слід з'ясувати, що собою являє загальна теорія систем. Наступним кроком є дослідження внеску в розробку теорії політичних систем, здійснених Т. Парсоном, Д. Істоном, Г. Алмондом, і порівняння їх поглядів. Необхідно також проаналізувати погляди і підходи до структури політичної системи як зарубіжних, так і вітчизняних учених.

Друге питання передбачає вміння перелічити функції політичної системи, розкрити їх зміст. Відповідаючи на це питання проаналізувати підходи різних вчених до функцій політичних систем.

Третє питання передбачає розуміння того, що порівняння типів політичних систем за різними критеріями дозволяє більш глибоко аналізувати їх переваги і недоліки. Розглядаючи це питання, треба з'ясувати, як змінювалися погляди на типологію політичних систем з античних часів, коли розглядали характерні особливості різних форм правління, і до сучасної типології.

Четверте питання присвячене проблемам становлення та реформування політичної системи України. Розкриваються шляхи реформування всіх підсистем українського суспільства (економічної, соціальної, політичної, міжнародної та ін.). Аналізуються основні напрями і перспективи формування нової політичної системи України, виходячи з глибокого і всебічного аналізу всіх структурних елементів політичної системи. Досліджуються складові елементи цього процесу.

Спираючись на подані запитання для дискусії, студенти повинні розробити систему доказів для відстоювання власної позиції щодо визначення домінуючих факторів впливу на політичну систему, ролі в ній держави та політичних партій. На основі теоретичного матеріалу студентам потрібно визначити специфічні особливості реформування політичної системи України в умовах самостійної держави, порівнюючи з даним процесом в інших пострадянських країнах.

Література: основна [1-9]; додаткова [9-10; 17-27; 31].

Тема 4. Політичні режими

План семінару

1. Сутність поняття „політичний режим та типологія поітичних режимів.
2. Порівняльна характеристика авторитарного і тоталітарного політичних режимів.
3. Демократія як тип політичного режиму.
4. Особливості перехідних політичних режимів.

Теми рефератів:

1. Політичний режим в період незалежної України.
2. Тоталітаризм в дослідженнях З.Бжезінського, Х.Арендт, К.Фрідріха.
3. Демократичні перспективи України.

Національний університет
та природокористування

Питання для дискусії:

1. Чому демократія як режим є більш привабливою, аніж тоталітаризм чи авторитаризм?
2. Чи поділяєте ви думку, що в нинішніх умовах Україні потрібна „сильна рука”? Чому?
3. Наскільки відрізняється нинішній політичний режим в Україні від режиму за президентства Л.Кучми? Чим саме?
4. Назвіть відомі Вам приклади існування авторитарних режимів у сучасних державах. Охарактеризуйте їх.
5. Сформулюйте ознаки авторитаризму. Чи може авторитарний режим відігравати позитивну роль в історії? Наведіть приклади.
6. Який політичний режим існує в сучасній Україні? Аргументуйте свою відповідь.
7. Які причини виникнення тоталітарного режиму в Італії у 20-х рр. ХХ ст. та Німеччині у 30-х рр.

ХХ ст.? Які прояви мав режим у цих країнах?

8. Чим сучасна демократія відрізняється від античної? Заповніть таблицю.

Антична демократія	Сучасна демократія
1. Пряма	1.
2. Воля більшості	2.
3. Переслідування інакомислення	3.
4. Право політичної участі розповсюджується тільки на вільних громадян	4.

9. У країні Х проводяться вибори та існує парламент. Чи можна на основі цих ознак стверджувати, що в цій країні демократичний політичний режим?

10. Порівняйте політичні режими за такими критеріями

Критерії	Тоталітаризм	Авторитаризм	Демократія
Ступінь політичної свободи, наявність прав і свобод			
Принцип розподілу влади			
Місце і роль держави			
Зрілість громадянського суспільства			
Наявність опозиції, інакомислення			
Існування конкурентної партійної системи або монополія однієї партії			
Виборча система			

Завдання для самостійної роботи:

1. Перелічіть фактори та передумови, які впливають на тип політичного режиму.
2. Порівняйте сталінізм і фашизм як різновиди тоталітаризму.
3. Проаналізуйте різновиди демократичних політичних режимів.

Методичні рекомендації:

Політичний режим – це характеристика форм і методів здійснення політичної влади в тій чи іншій країні, порядок взаємовідношень громадянського суспільства і політичної влади. Характеризуючи політичний режим, слід відповісти на запитання, завдяки чому та як йде досягнення владою цілей суспільства, а також, які саме ці цілі.

Національний університет водного господарства та природокористування

Для визнечення тоталітаризму, слід згадати тоталітарні ідеї в історії політичної теорії і практики, виявити першоджерела тоталітарної моделі, звернути увагу на фактори психологічного, соціально-економічного, політичного плану, а також ознайомитися з різновидами політичного тоталітаризму у XX ст. , що існував у вигляді комунізму, фашизму і націонал-соціалізму.

Щодо авторитарного режиму, слід також виявити його особливості та різницю із тоталітарним. Студенти мають знати, що авторитаризм може мати консервативний або реформаторський характер і виявлятися у таких формах: деспотизм, диктатура, військовий режим, монархічний, неопатрімоніальний тощо.

Демократичний політичний режим є одним з найважливіших показників зрілості будь-якого суспільства. Студенти повинні розуміти, які основні риси притаманні цьому режимові. Крім того, слід пам'ятати, що термін «демократія» має багато значень. Є різні теорії демократії, історичні її типи та форми. Розглядаючи демократію, важливо відзначити її позитивні та негативні сторони і звернути увагу на реальну та ідеальну демократію, охарактеризувати практику існування демократичного режиму в сучасній Україні.

Представницька демократія – це така форма народовладдя, за якої громадяни не беруть безпосередньої участі в управлінні спільнотою і розв'язанні спільних проблем, а доручають це своїм представникам. Охарактеризуйте різновиди виборчих систем сучасної демократії.

Національний університет водного господарства та природокористування

Література: основна [1-5]; додаткова [10].

Тема 5. Держава – головний інститут політичної системи

План семінару (2 год.)

1. Походження держави, її сутність.
2. Ознаки і функції держави.
3. Форми державного правління та державного устрою.
4. Вищі органи сучасної держави і поділ державної влади.
5. Правова держава і громадянське суспільство.

Теми рефератів:

- Концепція української державності в творах В. Липинського: Праця „Листи до братів-хліборобів".
- Основні концепції походження держави.
- Розподіл влад як головний стимулюючий принцип проти зловживання влади в теорії Ш. Монтеск'є.

Питання для дискусії:

1. „Держава – „Левіафан" – це історично минула форма чи можливе її існування й сьогодні?
2. Чи можливе, на ваш погляд, існування людського суспільства без держави в близькому (далекому) майбутньому? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. У Конституції України записано, що Україна є суверенна, демократична, соціальна, правова держава. Чи правомірним є поєднання цих термінів?

Національний університет
водного господарства
та природокористування

4. Чи узгоджуються принципи демократії з монархічною формою правління?
5. Чи може індивід впливати на державу? Які режими найбільш сприятливі для здійснення такого впливу?
6. Сформулюйте основні відмінності унітарної держави від федеративної у співвідношенні з ознаками, що вказані у таблиці

Ознаки	Унітарна держава	Федеративна держава
Хто приймає визначальні рішення?		
Територія		
Ступінь самостійності адміністративно-територіальних одиниць		
Конституція		
Громадянство		
Суб'єкт зовнішньої політики		

7. Сформулюйте основні відмінності федерації від конфедерації у співвідношенні з ознаками, що вказані у таблиці

Ознаки	Конфедерація	Федерація
Хто приймає визначальні рішення		
Територія		
Ступінь самостійності адміністративно-територіальних одиниць		
Конституція		
Громадянство		
Суб'єкт зовнішньої політики		

Завдання для самостійної роботи:

1. З'ясуйте, в чому полягає проблема етатизації та деетатизації суспільного життя?
2. На основі Конституції України складіть схему державного устрою нашої держави.
3. Назвіть і дайте коротку характеристику форм державного устрою різних країн.
4. За яких причин держава може втратити свій суверенітет?
5. Розкрийте зміст понять правова і соціальна держава.
6. Поясніть співвідношення держави і громадянського суспільства у різних політичних системах.

Методичні рекомендації:

При підготовці питання про походження держави, її сутність та функції насамперед потрібно з'ясувати, що розуміється під поняттям „держава", охарактеризувати прикметні особливості теорій походження та сутності держави, окреслити її найголовніші функції. Проблема визначення даного поняття міститься не лише у складності чіткого окреслення суто державних (несоціальних, юридичних чи політичних) феноменів, а і в сторичній мінливості форм суспільного співжиття, зокрема державних форм. Тож охарактеризувати державну сутність можна лише вичленувавши інваріантні складники за всіх історичних форм державності й на підставі аналізу теорій походження держави.

Національний університет водного господарства та природокористування

З'ясувавши ж сутнісно-понятійні аспекти держави, варто перейти до аналізу історично-конкретних її форм (за усталеною формою) – форм державного правління та державного устрою.

Ґрунтуючись на поданих запитаннях для дискусії, студенти повинні розробити систему доказів для відстоювання власної позиції щодо необхідності існування держави, актуальності проблеми побудови громадянської держави та правового суспільства, розробити систему заходів для прискорення даних процесів.

Література: основна [1-5]; додаткова [10].

Тема 6. Політичні партії

План семінару (1 год.)

1. Поняття політичної партії, її виникнення, етапи розвитку.
2. Типологія та функції політичних партій.
3. Основні сучасні партійні системи.
4. Становлення багатопартійності в Україні. Партійна й виборча системи в Україні.

Теми рефератів:

- Громадські організації та рухи, їх роль у політичному житті.
- Суспільно-політичні рухи та організації в Україні.
- Сучасний молодіжний і студентський рух в Україні.
- Сучасні виборчі системи, їх сутність та специфіка.

Національний університет водного господарства та природокористування

Питання для дискусії:

1. Чи є закономірним явищем виникнення партій у суспільстві? Якщо так, то які фактори, об'єктивні чи суб'єктивні, є першопричиною їх виникнення?
2. Скільки партій потрібно в Україні на сучасному етапі і взагалі в подальшому? Чи пов'язано їх виникнення в такій великій кількості з перехідним періодом? Аргументуйте відповідь.
3. Які з партій в Україні, на Ваш погляд, наближені до реалізації приналежних їм функцій?
4. Куди прямує партійна система України?
5. Порівняйте кадрові і масові партії за такими ознаками: а) структура партій; б) принципи діяльності; в) характер членства; г) функції партій.
6. На основі відомих Вам історичних фактів визначте різні шляхи формування партій.
7. За якими критеріми розрізняють сучасні українські партії?
8. Як відбувалося становлення багатопартійності в Україні?
9. Назвіть країни, де існують однопартійні, біпартійні та багатопартійні системи. Від яких факторів залежить характер партійної системи?
10. Що таке «закон олігархічних тенденцій»? Відомий політичний мислитель Р. Міхельс сформулював закономірності переродження демократичних партій в олігархічні: «партія утворюється як засіб досягнення мети. Проте, ставши ціллю, вона стурбована своїми особистими задачами, інтересами, що відчужує від того класу, який вона представляє». Як ви вважаєте, чому так відбувається?
11. Проаналізуйте партійні орієнтації українського електорату (за матеріалами останніх президентських і парламентських виборів).
12. Яка роль опозиції у політичному житті суспільства?

Національний університет водного господарства та природокористування

13. У чому особливості партійної системи України? Охарактеризуйте її.

Завдання для самостійної роботи:

1. Які етапи в історії виникнення політичної партії виділяє Макс Вебер? Назвіть ці етапи і коротко охарактеризуйте їх.
2. Визначте правові основи створення і діяльності політичних партій в Україні. Закон України „Про політичні партії в Україні".
3. У чому полягає відмінність суспільно-політичного руху від політичної партії?
4. Складіть схему: типологія партійних систем.
5. Складіть теоретичну модель політичної партії.

Методичні рекомендації:

При підготовці до семінарського заняття студенти повинні опрацювати та законспектувати основний теоретичний матеріал з цієї теми, що містить розкриття таких питань: політична партія та партійні системи, їх функція, історична необхідність їх появи. У власні політологічні словники потрібно занести визначення запропонованих понять, ключовими серед яких є політична партія, партійна система, функції політичної партії, суспільно-політичні рухи, громадсько-політичні об'єднання. При підготовці рефератів необхідно використати матеріал поданої нижче літератури, що містить у собі підручники, наукові статті та монографії, науково-пізнавальні твори.

Для самостійної роботи пропонується на основі програмних засад різних політичних партій за основними соціальними питаннями узагальнити та систематизувати основні шляхи їх розв'язання для подальшої схематичної класифікації політичних партій, скласти теоретичну модель політичної партії.

Ґрунтуючись на поданих запитаннях для дискусії, студенти повинні розробити систему доказів для відстоювання власної позиції щодо необхідності існування політичних партій у суспільстві, основних, на думку студентів, факторів їх появи та функціонування, охарактеризувати процес появи, розколу, об'єднання, трансформації політичних партій, визначивши основні суб'єктивні та об'єктивні чинники цих процесів.

Література: основна [1-5]; додаткова [10].

Тема 1. Соціологія як наука

План

1.Об'єкт і предмет соціології.
2.Закони та категорії соціології.
3.Структура, функції,методи соціології.
4.Місце соціології в системі суспільних і гуманітарних наук.

Теми рефератів
1.Роль соціології в соціальному реформуванні сучасного суспільства.
2.О. Конт – родоначальник соціології.
3.Теорія соціальної дії М. Вебера.
4.Методи соціології.

Питання для дискусії:
1.Чим відрізняється соціологія від інших наук про суспільство?
2. Як визначається об'єкт та предмет соціології? В чому полягає їх відмінність?
3. Що таке соціальні закони? Чим вони відрізняються від законів природи?

4. Якою є структура соціологічного знання? Чим відрізняється теоретична соціологія від емпіричної соціології?
5.Що дає знання соціології сучасній людині?
6. Чому зростає значення соціології в наш час?

Методичні рекомендації

Після вивчення теми студент повинен

знати:

• специфіку вивчення суспільства соціологічною наукою, її відмінність від інших соціальних наук;

• основні структурні елементи і рівні соціологічного знання;

• основні риси, що характеризують специфіку ключового поняття соціології "соціальне";

• суть і особливості дії соціальних законів, співіснування соціальних явищ, тенденцій розвитку, залежності між соціальними явищами. а також основні категорії, якими оперує соціологія;

вміти:

• охарактеризувати основні риси об'єкта і предмета соціології й схематично зобразити структуру соціологічного знання;

• розкрити суть методу (методів) та прийомів соціологічного вивчення соціальної реальності;

• пояснити суть основних функцій соціології та їх взаємодію;

• охарактеризувати зв'язки соціології з іншими суспільними науками.

Основні ключові поняття та терміни: соціологія, об'єкт соціології, предмет соціології, фундаментальна соціологія, теоретична соціологія, прикладна соціологія, емпірична соціологія, соціальний закон, соціологічне знання, загальносоціологічна теорія, спеціальні соціологічні теорії, галузеві соціологічні теорії, категорії соціології, методи соціології, функції соціології, структура соціологічного знання.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття соціології, її об’єкт і предмет.
2. Методологічні підходи до соціологічного вивчення суспільства.
3. Структура й функції соціології.
4. Соціологія в системі суспільних наук.

Приступаючи до вивчення даної теми, слід перш за все з'ясувати, що являє собою соціологія як наука. Її поява як самостійної науки була зумовлена розвитком суспільства й суспільствознавства наприкінці XVIII — на початку XIX ст. У цей час світ зазнав глибоких соціальних змін, пов'язаних з переходом від традиційного до сучасного індустріального суспільства. Нові форми економічного та політичного життя вимагали конкретного наукового аналізу. Виникла потреба переходу від загальних абстрактних філософських роздумів про суспільство до позитивної науки про суспільство як живе функціонуюче утворення. Оскільки тоді точні наукові методи розроблялися й використовувалися головним чином природознавством, то й соціологія опинилась під його виливом. Її становлення проходить під загальним прапором позитивізму.

У становленні соціології можна виділити ряд етапів.

Перший етап пов'язаний з іменами О. Конта, Г. Спенсера і К. Маркса. Засновником соціології був французький вчений Огюст Конт (1798-1857). Він вважав, що соціологія (яку він спочатку називав "соціальною фізикою") має запозичувати у природничих наук об'єктивність, доказовість, здатність піддаватись перевірці.

Другий етап відбувається на зламі XIX і XX ст., коли усвідомлюється обмеженість абстрактно-теоретичних методів пізнання, що панували на першому етапі, і постає питання про виділення соціології в самостійну науку. Найбільш яскравими представниками соціології

у цей час є М. Вебер, Г. Зіммель. Е.Дюркгейм, які вважали, що закони суспільного розвитку принципово відмінні від законів природи і соціологічні методи пізнання є своєрідними.

Третій етап починається з другої половини XX ст. У цей період усвідомлюється необхідність синтезу теорії та практики, стрімко розвиваються спеціальні соціологічні теорії, тривають пошуки загальної теорії. Значний внесок у розвиток соціології на цьому етапі зробили американські соціологи Г.Парсонс, Р. Мертон та інші.

Термін "соціологія" походить від двох слів; латинського *societas* - суспільство та грецького *logos* - слово, вчення, тобто соціологія це наука про суспільство.

Дуже важливо провести чіткий розподіл між об'єктом і предметом соціології. **Об'єктом** соціологічного дізнання виступає вся сукупність властивостей, зв'язків і відносин, котрі носять назву соціальних. Соціальні зв'язки, соціальна взаємодія, соціальні відносини і спосіб їх організації є об'єктами соціологічного дослідження. **Предмет** соціології виступає результатом дослідницьких дій і не може бути визначений однозначно. Справа не тільки в тому, *що* вивчає наука, важливо зрозуміти, *як* вона це робить. Саме відповіді на ці різні запитання *що* і *як* характеризують відмінність між об'єктом та предметом науки. Питання про предмет науки - це визначення характерного саме для цієї науки кута погляду на об'єкт.

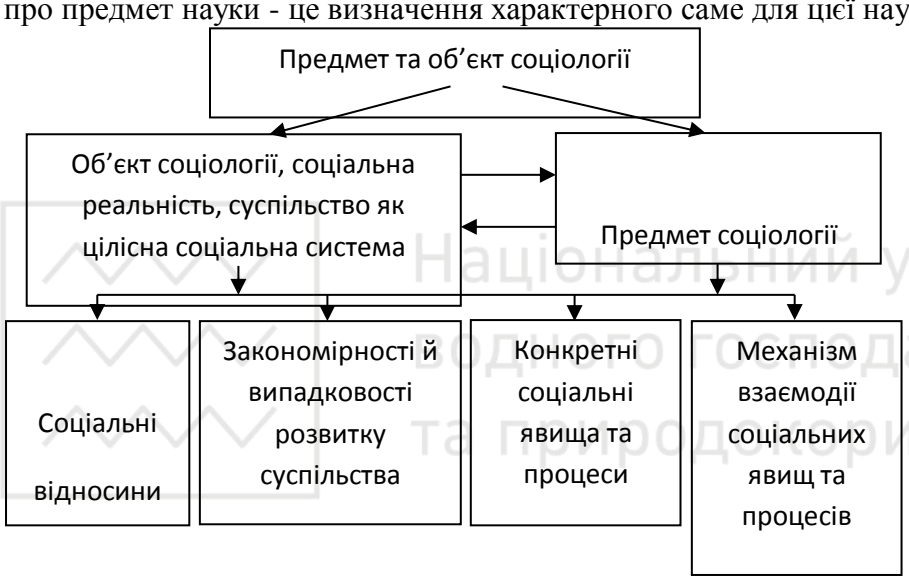

Дуже важливим питанням є питання про основні **категорії** та **закони** соціологічної науки. Мова йде про виділення таких вихідних категорій, які лежать у фундаменті науки - соціальне, соціальна спільнота, соціальний зв'язок, соціальні відносини, соціальна система, соціальні взаємодії, соціальний факт, соціальна група, соціальні рухи, соціальний процес тощо.

Якщо категорії соціології відбивають ті чи інші суттєві сторони, риси, властивості об'єкта цієї науки, то закони соціології виражають глибинні, суттєві, необхідні зв'язки між ними.

Основні категорії соціальних законів

Закони, що:

- Встановлюють зв'язок між соціальними явищами;
- Фіксують причинний зв'язок між соціальними явищами і процесами;
- Констатують співіснування соціальних явищ;
- Стверджують можливість або ймовірність зв’язків між соціальними явищами;
- Обумовлюють тенденції соціального розвитку та зміни.

Теоретична соціологія - це багатоманітні концепції, що розглядають різні аспекти соціального розвитку суспільства, а саме: всю сферу соціального життя – соціальні спільноти, соціальні відносини, процеси, інститути. Інакше кажучи, соціологічна теорія охоплює, на високому рівні абстрагування, причинні зв'язки у розвитку соціальних явиш, описує соціальні взаємозв'язки у загальному вигляді, Є багато концепцій розвитку суспільства, тому теоретична соціологія — це велика кількість усіляких течій, шкіл,

напрямків, які по-своєму, зі своїх методичних позицій пояснюють специфіку розвитку суспільства.

Спеціальні соціологічні теорії це галузі соціологічного знання, які мають своїм предметом дослідження відносно самостійні, специфічні підсистеми суспільного цілого і соціальних процесів (наприклад, соціологія соціальних груп, соціологія освіти, соціологія політики, соціологія сім'ї, соціологія культури, соціологія управління та праці тощо).

Прикладна соціологія — практична частина соціологічної науки. Прикладна соціологія являє собою єдність конкретних соціологічних досліджень і спеціальних соціологічних теорій, У цьому виявляється єдність емпіричного та теоретичного, яка становить фундамент кожної науки. Прикладна соціологія має свої категорії, які у загальному та концентрованому вигляді відображають соціальну дійсність, а також методи дослідження; опитування, спостереження, аналіз документів тощо.

Кожна наука, досліджуючи певну сферу життя, виробляє і свій специфічний метод дослідження, яким вона користується поряд із загальнонауковими методами, притаманними й іншим наукам.

Якщо визначення предмета соціології дозволяє отримати відповідь на запитання: "що вивчає ця наука?", то характеристика її **методу** повинна дати відповідь на запитання: "як, яким чином соціологія підходить до вивчення суспільства?".

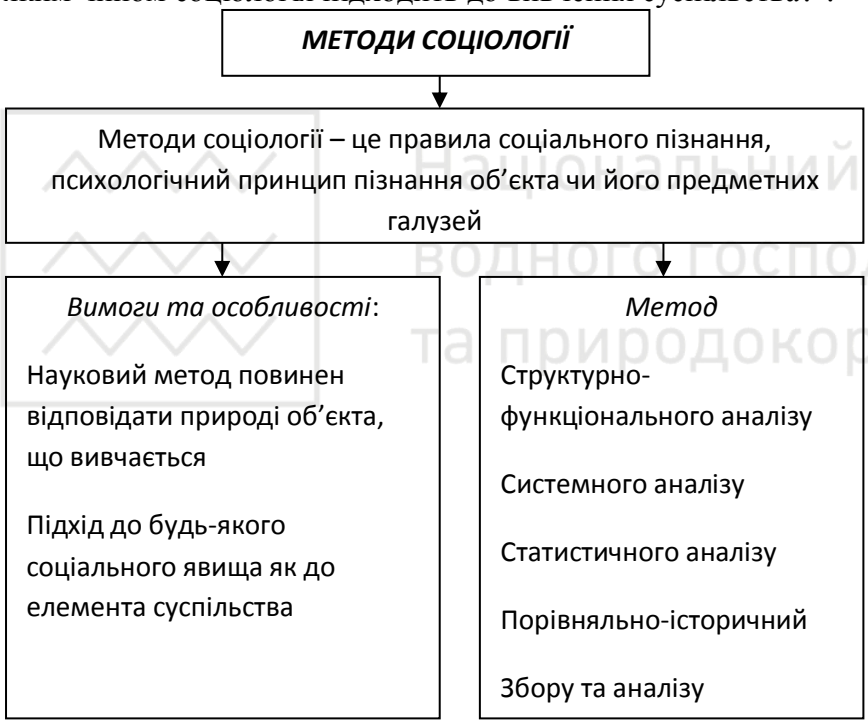

Вивчаючи цю тему, студенти повинні засвоїти зміст наступних функцій соціології:

- теоретичну;
- описову;
- інформаційну;
- виховну;
- управлінську;.
- критичну;
- гуманістичну:
- охоронну;
- прогностичну;
- пізнавальну;
- емпіричну:
- прикладну;
- практичну;
- інструментальну;
- регулятивну;
- організаційно-технологічну.

Велике значення в засвоєнні теми має розуміння того, що соціологія розвивається не ізольовано, а в постійному взаємозв'язку з іншими суспільними науками. Особливо важливо засвоїти співвідношення і взаємодію соціології з соціального філософією, історією, політологією, економічною наукою та деякими іншими суспільними науками.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Кросворд

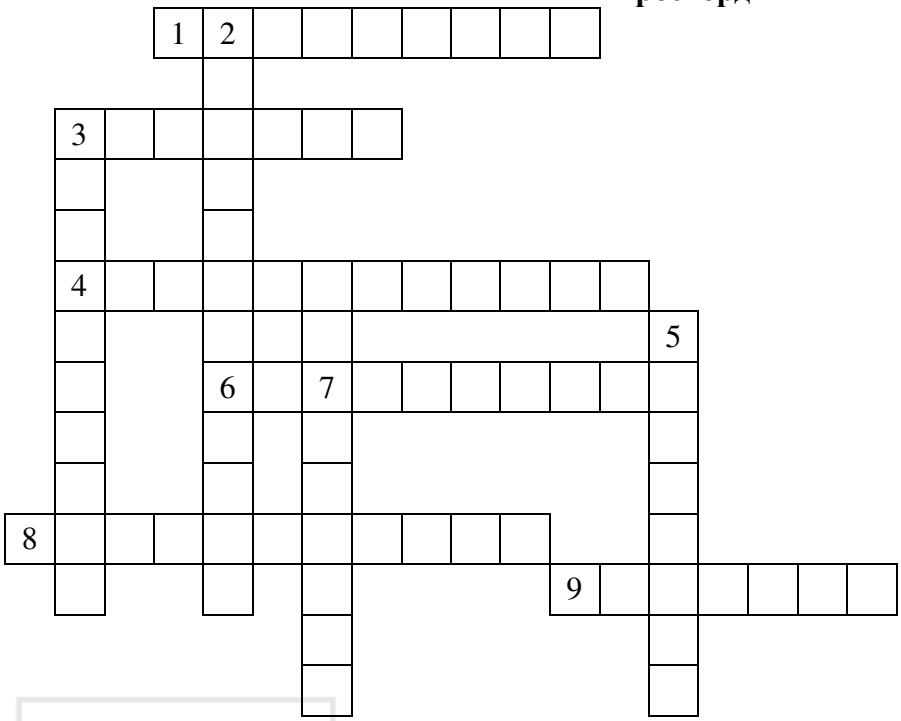

По горизонталі

1. Сукупність людей, об'єднаних тривкими соціальними зв'язками і відносинами, яка виступає об'єктом соціології.
3. Кому належить визначення: «Соціологія – це наука яка вивчає поведінку людей, що живуть в середовищі собі подібних?».
4. Яка функція соціології передбачає збирання систематизацію та нагромадження соціологічної інформації, одержаної в результаті проведення досліджень?
6. Функція соціології, що передбачає концентрацію, пояснення, поповнення та збагачення існуючого соціологічного знання, розробку концепцій, теорій на основі дослідження соціальної дійсності.
8. Дослідження основних показників суспільного розвитку, якісних характеристик, які визначають певні соціальні типи населення.
9. ……соціології – це соціальні зв'язки, соціальні відносини, соціальна структура, соціальні системи, соціальні функції, тобто все соціальне.

По вертикалі:

2. Функція соціології, яка засвідчує її здатність до вироблення науково обґрунтованих прогнозів про тенденції розвитку соціальних процесів та явищ.
3. Наука про суспільство.
5. Соціологія культури — це ... теорія.
7. Функція соціологічного знання, що передбачає систематизацію, опис, нагромадження дослідницького матеріалу у вигляді аналітичних записок, звітів, статей, книг.

Література: базова [1-9]; допоміжна [10].

Тема 2. Соціальна структура суспільства

План

1.Поняття соціальної структури суспільства та її основні елементи
2.Соціальна стратифікація: поняття, основні методологічні підходи.
3.Історичні типи соціальної стратифікації.
4.Соціальна мобільність та її види.
Тенденції розвитку соціальної структури суспільства сучасної України.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Теми рефератів:

1.Концепція М. Вебера про сутність, джерела і тенденції розвитку соціальної нерівності.
2.П.Сорокін про форми соціальної стратифікації.
3.Основні тенденції диференціації українського суспільства.
4.Проблеми формування середнього класу в Україні.

Питання для дискусії:

1.Що таке соціальна стратифікація?
2.Розкрийте сутність теорії соціальної стратифікації.
3.Які Ви знаєте критерії соціальної стратифікації?
4.Охарактеризуйте історичні типи стратифікації.
5.Поясніть відмінності між поняттями клас та страта.
6.Кого Ви відносите до представників вищого класу, середнього класу, нижчого класу?
7.Які причини соціальної нерівності? Чи може нерівність бути справедливою?

Методичні рекомендації

Після вивчення теми студент повинен *знати:*

• еволюцію уявлень про суспільство та його походження;

• особливості суспільства як сукупності історично сформованих способів і форм взаємодії й об'єднання (діяльності, відносин; поведінки, спілкування тощо) індивідів та їх груп;

• теоретичні підходи, які спеціалісти використовують при вивченні суспільства, його сутність, ознаки, типи тощо:

• специфіку соціологічного аналізу суспільства, основні поняття, якими оперує соціологія, досліджуючи суспільство;

• що таке соціальна структура суспільства, які її складові елементи і в яких ракурсах її вивчають соціологи;

• чому існує соціальна нерівність, чому одні групи в суспільстві багатші й могутніші, аніж інші;

• сутність соціальної стратифікації й причини існування різних тинів стратифікаційних систем;

• який вплив має приналежність особистості до певних соціальних груп на її життєвий шлях та кар'єру;

Вміти:

• пояснити основний вміст поняття "суспільство як соціальна система";

• розкрити відмінності між термінами "суспільство", "держава", "країна";

• аналізувати попади зарубіжних і вітчизняних соціологів на сутність, основні засади функціонування й розвитку суспільства як соціального феномена;

• охарактеризувати процесії трансформації сучасного українського суспільства, джерела і види соціальних змін, що в ньому відбуваються;

• аналізувати процеси соціальних переміщень у сучасному суспільстві та їх рушійні сили;

• на практиці застосувати знання про соціальну структуру суспільства та соціальні переміщанні при плануванні власної життєвої кар'єри, враховувати інтереси певних суспільних спільнот при прийнятті управлінських рішень.

Основні ключові поняття та терміни: *протосуспільство, суспільство, традиційне (доіндустріальне суспільство), індустріальне суспільство; постіндустріальне суспільство, соціальні зміни, соціальний розвиток, структурні соціальні зміни, процесуальні соціальні зміни, функціональні соціальні зміни, мотиваційні соціальні зміни, цивілізація, соціальна структура, соціальна стратифікація, соціальна мобільність, соціальній статус, соціальна роль, соціальна група, еволюційні та революційні соціальні зміни, фактори соціальних змін, теорії соціальних змін (еволюційні, циклічні, функціоналістські, конфліктні), модернізація, органічна та неорганічна модернізація, соціальна система, писемне суспільство, дописемне суспільство, складне суспільство, просте суспільства, соціальна спільнота, соціальний*

Національний університет
водного господарства
та природокористування

інститут, соціальна організація, соціальний клас, вищий клас, середній клас, нижчий клас, маргінали.

Завдання для самостійної роботи

1. Суспільство як цілісність. Ознаки суспільства.
2. Типологія суспільства.
3. Глобалізація та розвиток суспільства.
4. Соціальна структура суспільства: параметри, характеристики, елементи.
5. Стратифікаційна система сучасного українського суспільства.
6. Соціальна мобільність, її причини й види.

Упродовж всієї історії соціології однією з найважливіших її проблем була проблема: *що* являє собою суспільство? Соціологія всіх часів і народів намагалася відповісти на запитання: яким чином можливе існування суспільства? Які механізми соціальної інтеграції, що забезпечують соціальний порядок усупереч величезному розмаїттю інтересів індивідів і соціальних груп?

Соціологія по-різному тлумачить поняття "суспільство". Е. Дюркгейм розглядав суспільство як наднидивідуальну духовну реальність, яка основана на колективних уявленнях. За М. Вебером, суспільство – це взаємодія людей, яка є продуктом соціальних, тобто орієнтованих на інших людей, дій. Американський соціолог Т. Парсонс визначав суспільство як систему відносин між людьми, основою якої є норми й цінності. З точки зору К. Маркса суспільство - це сукупність, що історично розвивається, відносин між людьми, які складаються в процесі їх спільної діяльності.

Зрозуміло, що в усіх цих визначеннях так чи інакше відбито підхід до суспільства як до цілісної системи елементів, що знаходяться в етапі тісного взаємозв'язку. Такий підхід до суспільства називається системним. Основне завдання системного підходу в дослідженнях суспільства полягає в поєднанні різних знань про суспільство в цілісну систему, яка могла б стати теорією суспільства.

Суспільство складається з множини індивідів, їхніх соціальних зв'язків, взаємодії й стосунків. Так чи можна розглядати суспільство як просту суму цих елементів? Прихильники системного підходу до аналізу суспільства відповідають, що ні. З їхньої точки зору суспільство — це не сумативна, а цілісна система. Це означає, що на рівні суспільства індивідуальні дії, зв'язки й відносини створюють нову, системну якість.

Системна якість – це особливий якісний стан, який не можна розглядати як звичайну суму елементів. Суспільні взаємодії й відносини носять наднидивідуальний, надособистісний характер, тобто суспільство - це деяка самостійна субстанція, яка відносно індивідів є первинною. Кожен індивід народжується за певної структури зв'язків і відносин і в процесі соціалізації входить до неї.

Цілісній системі притаманна багатоманітність зв'язків, взаємодій та відносин. Найбільш характерними є корелятивні зв'язки, взаємодії та відносини, що включають координацію й субординацію елементів. Координація — це певна злагодженість елементів, той особливий характер їх взаємної залежності, який забезпечує збереження цілісної системи. Субординація не підлеглість і сопідлеглість, що вказує на особливе специфічне місце, неоднакове значення елементів у цілісній системі.

Прості і складні суспільства	
Просте суспільство	*Складне суспільство*
• кровно-родові зв’язки • родоплемінна організація суспільства • відсутня майнова диференціація в суспільстві	• широкі й різноманітні зв'язки між людьми" • соціальне розшарування; • багаторівневе управління суспільством через державу;

• немає класів і держави	
Виникло 50-40 тис. років тому	Виникло 10-5 тис. років тому

Елементи соціальної структури

↓

Статуси й ролі

Підвиди (люди)

Соціальні групи й спільноти

Соціальні інститути, організації

Складові елементи соціального інституту

↓

Своя мета, тобто коло питань, які охоплює своєю діяльністю інститут

Певне коло функцій, передбачених для розв'язання проблем

Наявність засобів й установ, за допомогою яких досягаються цілі інституту

Наявність певних санкцій як стосовно осіб, що виконують інституціолізовані функції, так і осіб, що є об'єктами цих санкцій

Національний університет водного господарства та природокористування

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Основні риси соціальних організацій

Утворені для реалізації певних цілей, прагнуть якомога швидше й ефективніше досягти цих цілей

Члени організації розділяються по ієрархічній драбині відповідно до статусів і ролей

Виникає на основі поділу праці, її спеціалізації за функціональною ознакою

Засоби регулювання її контролю за діяльністю різних елементів організацій

Основні види соціальних груп

За ступенем

- Нестійкі
- Середньоусталені
- Усталені

За розміром

- Великі
- Середні
- Малі
- -формальні
- -неформальні

За змістом

- Соціально-класові
- Соціально-етнічні
- Соціально-демографічні
- Соціально-професійні
- Соціально-територіальні

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Національний університет водного господарства та природокористування

Параметри соціальної структури (за Р. Блау)

Номінальні параметри	**Рангові параметри**
• стать • раса • етнічна незалежність • місце проживання • сфера діяльності • політична орієнтація • мова • влада	• освіта • дохід (або заробітна плата) • багатство (спадщина або нагромадження • походження • вік • адміністративна посада • інтелігентність • престиж

Соціальна структура сучасного українського суспільства
• вищий клас професіоналів, адміністратори • технічні спеціалісти середнього рівня • комерційний клас, дрібна буржуазія • робітники, що не мають кваліфікації • інженерно-технічні працівники та рядові службовці • науково-технічна та гуманітарна інтелігенція, студенти • особи, що займаються індивідуальною трудовою діяльністю • землероби (фермери, колгоспники)

Національний університет водного господарства та природокористування

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Кросворд

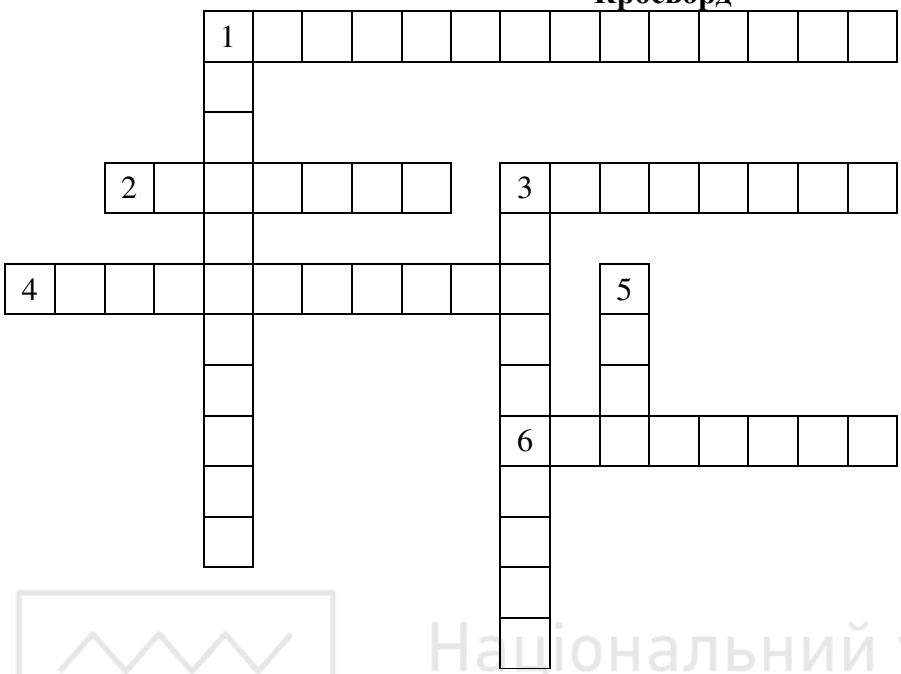

По горизонталі:

1. В якому суспільстві індивіди керуються традиційними цінностями, будучи обмеженими у виборі, змушені діяти згідно з традиціями?

2. Суспільство, в якому існує поділ на основні класи.

3. Галузь відносин між соціальними суб'єктами (класами, соціальними групами, національними спільнотами, державами) щодо здійснення політичної влади.

4. Сукупність усіх засобів взаємодії та форм об'єднання людей, що склалися історично, мають спільну територію, загальні культурні, цінності та соціальні норми.

6. Цілісне утворення, яке має свою внутрішню структуру структурні елементи та зв'язки.

По вертикалі:

1. Суспільство, яке не допускає інших форм власності, крім державної, іншої ідеології, крім комуністичної.

3. Такі суспільства виникають наприкінці XVIII ст. з появою промислового виробництва, розвитку системи державного управління.

8. Угруповання людей на основі нерівного становища щодо основних соціальних ресурсів, які визначають їхні життєві шанси, соціальні можливості спільно діяти.

Література: базова [6], допоміжна [1-2];

Тема: Соціологія шлюбу та сім'ї. Соціологія молоді.

План

1.Сутність сім'ї та шлюбу.
2.Функції, структура сім'ї.
3.Типологія сімейно-шлюбних відносин.
4.Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї.
5.Основні поняття і категорії молоді.
6.Молодіжні проблеми та їх зміст.

Теми рефератів

1.Соціологічні дослідження сім’ї та шлюбу в Україні.
2.Проблеми студентської сім’ї.
3.Мотиви розлучень.
4.Насильство в сім’ї.
5.Проблеми стійкості шлюбу.

Питання для дискусії

1.Як визначаються в соціології сім’я і шлюб?
2. Як Ви ставитеся до запровадження шлюбного контракту?
3.У чому полягає основний зміст соціальних функцій сім’?
4.Що Ви розумієте під структурою сім’ї?
5.Які Ви знаєте основні типи сім’ї?
6.Які Ви знаєте основні фактори кризи сучасної сім’ї?
7.Охарактеризуйте основні тенденції розвитку сучасної української сім’ї.
8.Що слід розуміти під молодіжною політикою?

Методичні рекомендації

Після вивчення теми студент повинен *знати:*

- особливості соціологічного підходу до вивчення сім’ї;
- проблеми, на яких зосереджується соціологія сім’ї як галузь соціологічного знання;
- зміст ключових понять і термінів, якими оперує соціологія сім’ї;
- етапи життєвого циклу сім’ї, її типи, структуру, форми шлюбу, загальні принципи регулювання сімейних відносин.

вміти:

- дати визначення науковій дисципліні «соціологія сім’ї, її об’єкта і предмета;
- описати сім’ю як соціальний інститут і малу соціальну групу;
- розкрити зміст основних соціальних функцій сім’ї в суспільстві;
- охарактеризувати сучасний стан української сім’ї та пояснити сутність демографічної політики нашої держави стосовно розвитку сім’ї.

Основні ключові поняття та терміни: сім’я, соціологія сім’ї, типи та форми сім’ї, структура сім’ї, сім’я як мала соціальна група, спосіб життя сім’ї, тенденції розвитку сучасної сім’ї, нуклеарна сім’я, розширена сім’я, моногамія, полігамія, полігінія, шлюб, предмет соціології сім’ї, функції сім’ї, сім’я як соціальний інститут, умови життя сім’ї, життєвий цикл сім’ї, неповна сім’я, конкубінат, молода сім’я, бездітна сім’я, проіскумітет.

Завдання для самостійної роботи

1. Сутність шлюбу, його походження та історичні форми.
2. Сім’я, аспекти її соціологічного вивчення.
3. Соціальні функції, типи та фази розвитку сім’ї.
4. Розлучення, їх причини та наслідки.
5. Стан і тенденції розвитку сучасної сім’ї в Україні.

Соціологія сім'ї - галузь соціології, що вивчає сім'ю як соціальний інститут і малу соціальну групу.

Основні підходи до дослідження сім'ї

1. Інтеракціоністський - взаємодія членів сім'ї

Національний університет
водного господарства
та природокористування

2. Інституціональний - аналіз сімейно-шлюбних відносин
3. Структурно-функціональний - аналіз сім'ї як системи
4. Еволюційний - єдина система підходів
5. Ситуаційний - цінності сім'ї

Шлюб і його види

Форма шлюбу	1. Моногамія - шлюб між одним чоловіком і однією жінкою. 2. Полігамія - між одним і декількома індивідуумами. 3. Полігінія - між одним чоловіком і кількома жінками. 4. Поліандрія - між однією жінкою і декількома чоловіками. 5. Груповий шлюб - між декількома сім'ями.
Бажаний партнер	1. Екзогамія - правила, що регулюють шлюби поза певних груп. Ендогамія - наказує укладання шлюбу всередині однієї групи (Індія - кастова система).
За формою укладення	1. Юридичний. 2. Церковний. 3.Співжиття.

Сім'я і її основні функції

Сфера сімейної діяльності	**Суспільні функції**	**Індивідуальні функції**
Репродуктивна	Біологічне відтворення членів суспільства	Задоволення потреби в дітях
Виховна	Соціалізація молодого покоління	Задоволення потреби в батьківстві
Господарсько-побутова	Підтримка фізичного здоров'я членів суспільства, догляд за дітьми	Отримання господарсько-побутових послуг одними членами сім'ї від інших
Економічна	Економічна підтримка непрацездатних членів суспільства	Отримання матеріальних засобів одними членами сім'ї від інших
Первинного соціального	Моральна регламентація	Формування і підтримка

Національний університет водного господарства та природокористування

контролю	поведінки членів сім'ї в різних сферах, відповідальність і обов'язки батьків перед дітьми	правових і моральних санкцій за порушення соціальних норм в суспільному житті і сімейних відносинах
Духовного спілкування	Розвиток особистості членів сім'ї	Духовне збагачення членів сім'ї
Соціально-статусна	Надання соціального статусу членам сім'ї. Відтворення соціальної структури	Задоволення потреб у соціальному просуванні
Дозвільна	Організація раціонального дозвілля. Соціальний контроль у сфері дозвілля	Задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля
Емоційна	Психологічна сумісність членів сім'ї	Емоційна підтримка в родині
Сексуальна	Сексуальний контроль	Задоволення сексуальних потреб

Література: базова [6]; допоміжна [7].

Тема 5. Організація соціологічних досліджень, методи збирання та аналізу соціологічної інформації

План

1.Поняття конкретно соціологічного дослідження та його етапи.
2. Основні етапи обробки емпіричних даних.
3. Комп’ютерне програмне забезпечення для обробки емпіричних даних.
4. Аналіз однієї ознаки.
5. Аналіз двовимірних таблиць.
6. Методи багатовимірної статистики.

Теми рефератів

1. Кодування інформації.
2. Введення інформації в комп’ютер.
3. Проведення обчислень на комп’ютері та аналіз результатів.

Питання для дискусії

1. Схарактеризуйте сучасний пакет комп'ютерного програмного забезпечення для обробки емпіричних даних.
2. Побудуйте статистичну таблицю.
3. Схарактеризуйте методи кластерного та факторного аналізу.
4. Назвіть основні етапи обробки емпіричних даних.
5. Які комп'ютерні програми використовує соціолог у процесі аналізу даних?
6. Навіщо обчислюють коефіцієнти Чупрова і Крамера?
7. Які статистичні методи застосовують для впорядкування первинних даних?
8. Поясніть, що таке пакет ОСА?

Методичні рекомендації

Після вивчення теми студент повинен з*нати:*

• суть соціологічного дослідження та його значення у житті сучасного суспільства;
• основні стани й види соціологічних досліджень;
• суть підготовки, організації й проведення соціологічного дослідження;
• суть і особливості вибіркового методу в соціології;
• основні методи збору соціологічної інформації;
• основні способи узагальнення, аналізу та інтерпретації соціальної інформації.

вміти:

• обгрунтувати доцільність використання певного виду вибірки в соціологічному дослідженні;
• пояснити переваги й недоліки існуючих методів збору соціологічної інформації;
• проаналізувати загальні процедури обробки та інтерпретації соціологічних даних.

Основні ключові поняття та терміни: *соціологічне дослідження, стани соціологічного дослідження, види соціологічного дослідження, соціальний моніторинг, програма соціологічного дослідження, соціальна проблема, гіпотеза у соціологічному дослідженні, респондент, вибірка та її види, генеральна сукупність, вибіркова сукупність, методи соціологічних досліджень, аналіз документів, конвент-аналіз, методи опитування, соціологічне інтерв'ю, соціологічне спостереження, соціологічний експеримент.*

Завдання для самостійної роботи

1. Соціологічне дослідження: основні види та елементи.
2. Організація й проведення соціологічного дослідження.
3. Методи збору соціологічної інформації.
4. Аналіз та інтерпретація соціологічних даних.

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на те, що соціологічні дослідження – своєрідна відзнака соціологів, що виділяє їх серед представників інших соціальних та гуманітарних наук. Оволодіння соціологічними методами вимагає від дослідника ґрунтовної професійної підготовки не тільки з соціологічних дисциплін, а також із соціальної філософії, психології, етнографії, але й, що зовсім не просто, особливо для гуманітаріїв, потрібні певні знання математики, статистичних методів, інформатики та ін.

Що ж таке соціологічне дослідження? Це система логічно послідовних методологічних, методичних, організаційно-технічних процедур, яка передбачає отримання достовірних даних та фактів про явища чи процеси, що вивчаються, для їх подальшого використання в соціальному управлінні.

Соціологічне дослідження містить у собі деякі елементи, що притаманні будь-якій науковій діяльності. По-перше, це об'єкт дослідження. У соціології об'єктом дослідження можуть бути будь-які процеси та явища соціальної дійсності (демографічні, екологічні, економічні, соціальні, міжнаціональні, сімейно-побутові та ін.). По-друге, це суб'єкт дослідження (соціолог-дослідник або група соціологів). По-третє, як будь-яке інше дослідження, соціологічне дослідження спрямоване на досягнення певної мети і вирішення

Національний університет водного господарства та природокористування
конкретних завдань. По-четверте, це засоби, що застосовуються в дослідженні (технічні й організаційні), По-п'яте, це результати дослідження, заради яких воно проводиться.

Основне завдання соціологічних досліджень – добування фактів про соціальну дійсність, її окремі явища, сторони. Соціальний факт – це певним чином фіксований, описаний фрагмент соціальної дійсності. Як же вибрати саме ті факти, які допоможуть знайти науково достовірну відповідь на запитання, що цікавлять дослідника, заохотять його до проведення дослідження? Для цього необхідно виокремити випадковий для явища, що вивчається, факт від невипадкових, сконцентрувавши свою увагу на регулярних, масових, інакше кажучи, типових фактах. Саме для цього соціологічна наука розробила цілу систему наукових процедур. Ці процедури – результат глибоких теоретичних і багаторазових дослідницьких проробок — є надбанням наукової корпорації соціологів.

Соціологічне дослідження слід відрізняти від соціального дослідження. Останнє ширше першого. Соціологічні дослідження складають «ядро» більш широких соціальних досліджень – суспільствознавчих досліджень. Соціальними є дослідження, які проводяться і в інших суспільних науках – в економічній науці, в політології, правознавстві, етнографії, демографії, культурології, психології.

Соціологія ніколи не була і не є монополістом на такі дослідження, в тому числі і на конкретно-соціальні, емпіричні. На рівні емпіричних, конкретно-соціальних досліджень в інших суспільних науках і в емпіричних соціологічних студіях виявляється тісний зв’язок і взаємодія цих наук і соціології (перш за все, безпосередньо із спеціальними і галузевими соціологічними теоріями.

Національний університет водного господарства та природокористування

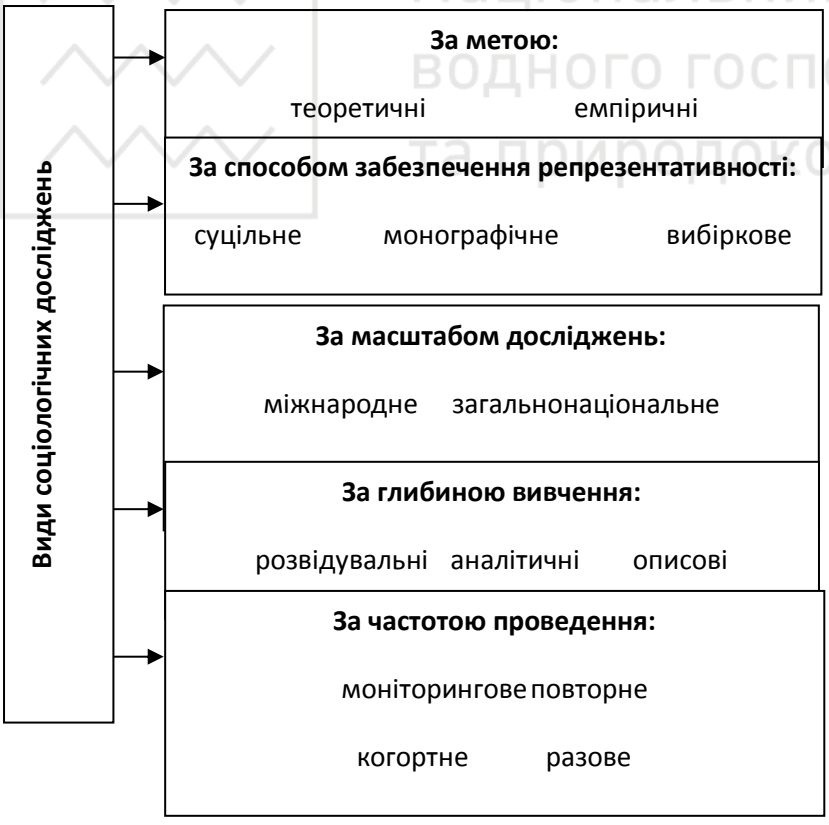

Робочий план соціологічного дослідження

Перший розділ — *підготовчий:*

• Розробка програми дослідження.

• Підготовка інструментарію дослідження.

• Формування групи збору первинної інформації.

• Проведення пілотажного дослідження і т. п.

Другий розділ — *організаційно-методичний,* який передбачає з'ясування питань:

Національний університет водного господарства та природокористування

• Що треба зробити?
• Де?
• Коли?
• В який термін?

Третій розділ — *обробка отриманої соціологічної інформації:*

• Вибракування анкет, в яких немає відповідей на ключові питання.
• Кодування запитань.
• Введення інформації в ЕОМ.
• Обробка інформації, що дозволяє отримати зведені таблиці.
• Табуляграми, графіки, діаграми тощо.

Четвертий розділ — *аналітичний:*

• Підготовка звітів за результатами дослідження, що містять висновки. практичні рекомендації щодо розв'язання проблем.

Національний університет водного господарства та природокористування

Національний університет водного господарства та природокористування

Кросворд

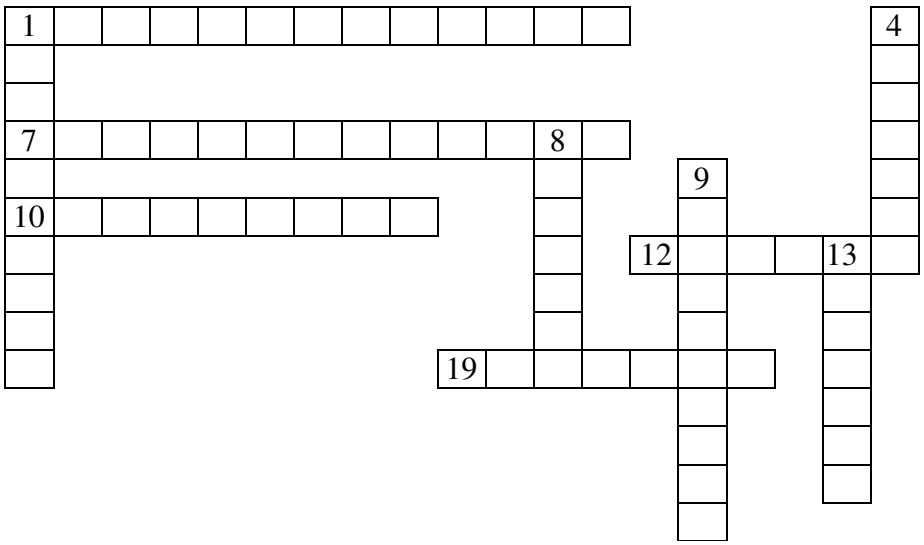

По горизонталі:

1. Один з методів соціології.

7. Уточнення змісту аналізованих понять.

10. Обґрунтоване припущення про структуру, механізми функціонування й розвитку досліджуваного об'єкта,

12. Метод "снігового ..." – один *з* видів вибірки,

19. Вид спостереження, коли спостерігач стає повноправним учасником групи, яку він спостерігає.

По вертикалі:

1. Схематичне зображення реакції досліджуваних один на одного при відповідях на соціометричний критерій.

4. "... атака" .....один з видів експертного опитування.

8. Метод опитування в соціології.

9. Здатність методу вимірювати саме ту властивість об'єкта, яка має бути виміряна.

13. ...-аналіз — формалізований спосіб інтерпретації текстів.

Література: базова [6], допоміжна [6].

Рекомендована література

Базова

1. Давидович С. Політологія : навч. посібник / С. Давидович, А. Сталовєрова, Г. Ткаченко, Я. Цецик, А. Циганчук, Т. Шевчук. Рівне : НУВГП, 2014. 218 с.
2. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори) / І.Вдовичин, Л.Угрин, Г.Шипунов та ін.; за заг. ред. Н.Хоми. Львів : «Новий світ», 2015. 492 с.
3. Політологія. Навчально-методичний комплекс : підручник / За ред. Ф. Кирилюка. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 680 с.
4. Соціологія : навч. посібник лля студ. вищ. навч. закладів / за заг. ред. В.І. Докаша. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 360 с.
5. Юрій М. Основи політології / М. Юрій. К.: Кондор, 2009.
6. Яремчук С. С. Соціологія / С. С. Яремчук. Чернівці: Рута, 2007. 160 с.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Допоміжна

1. Болотіна Є. В. Соціологія : навч. посіб. / Є.В.Болтіна. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 128 с.
2. Влада, суспільство, громадянин: проблеми взаємодії в сучасній Україні [Текст]: аналіт. доп. / Андрійчук Т. С. та ін.; за ред. О. М. Майбороди; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 63 с.
3. Власова М. Л. Социологические методы в маркетинговых исследованиях. / М. Л. Власова. М.: ГУ ВШЭ, 2006. 710 с.
4. Волянюк О. Суспільна пам'ять і політика: мистецтво можливого [Текст] : монографія / Ольга Волянюк ; Укр. ін-т нац. пам'яті. К. : Пріоритети, 2013. 169 с.
5. Ґелнер Е. Нації та націоналізм / Пер. з англ. Г. Касьянов. К.: Таксон, 2008. 300 с.
6. Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці [Текст]: аналіт. доп. / Балабан Р. В. та ін.; за ред. О. М. Майбороди; Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. 371 с.
7. Дудчак А. «Демократическая» война как механизм ненасильственного передела мировых ресурсов [Текст]: монография / Александр Дудчак, Александр Маначинский. К.: Золотые Ворота, 2011. 292 с.
8. Идеологические парадигмы современности [Текст]: монография / Е. Н. Сулима, М. А. Шепелев; Днепропетр. нац. ун-т им. Олеся Гончара. Д. : Изд-во ДНУ, 2012. 711 с.
9. Івченко О. Людина в структурі громадянського суспільства: філософія ідентичності [Текст] / Івченко О. Г. ; Нац. пед. Ун-т ім. М. П. Драгоманова. 2-ге вид. К. : Знання України, 2013. 379 с.
10. Кохан Г. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз [Текст] : монографія / Г. В. Кохан; Нац. ін-т стратег. дослідж. К. : НІСД, 2013. 230 с.
11. Українська політична нація: проблеми становлення [Текст]: зб. наук. ст. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), М. Т. Степика, В. М. Яблонського; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ: НІСД, 2012. 380 с.
12. Міфи щодо європейської інтеграції в офіційному дискурсі ЄС [Текст] : аналіт. доп. / А. В. Баровська; Нац. ін-т стратег. дослідж. К.: НІСД, 2013. 71 с.
13. Політико-ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації: порівняльний аналіз [Текст]: монографія / Ф. М. Рудич та ін. ; за заг. ред. Ф. М. Рудича; Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. 445 с.
14. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика. Львів: Астролябія, 2005. 366 с.
15. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження [Текст] : монографія / Олег Рудакевич; Терноп. нац. екон. ун-т. Т. : ТНЕУ, 2013. 350 с.

Національний університет водного господарства та природокористування

16. Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз [Текст] / В. Білчік та ін. ; за ред. проф. Г. М. Перепелиці ; Foreign policy research inst. К. : Стилос, 2013. 301 с.

12. Інформаційні ресурси

1. Кабінет Міністрів України. URL: http://www.kmu.gov.ua.
2. Законодавство України. URL: http://rada.gov.ua/ru.
3. Національна бібліотека ім. В.І.Вернацького. URL: http://www.nbuv.gov.ua.

Національний університет водного господарства та природокористування